

УДК 342.729

Лавренюк Б. О.

*аспірант кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
(Національний університет «Острозька академія»)*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ У ЗАХІДНИХ ДЕМОКРАТІЯХ

Мирні зібрання в їх різновидах, зокрема: мітинги, демонстрації, походи, пікети, зібрання, на сучасному етапі розвитку українського суспільства набувають все більшого значення як колективні форми самоорганізації, громадянської активності населення, його масового волевиявлення. Для кращого розуміння їх правової природи необхідно дослідити розвиток свободи мирних зібрань, починаючи від зборів територіальної общини для вирішення нагальних проблем до закріплення на конституційному рівні права на мирні зібрання.

Вказаною проблематикою займались вітчизняні вчені, такі як: Валушко В., Васьковська О., Денісова М., Іщук С., Ковальчук В., Марчук Д., Лемішко Ю., Наливайко Т.

Виникнення інституту свободи мирних зібрань необхідно пов'язувати з процесом становлення традиційно ліберальних цінностей, що отримали потужний позитивний імпульс завдяки європейським буржуазним

© Лавренюк Б. О., 2016

© Національний університет «Острозька академія», 2016

-
- Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouz.pdf>.

революціям XVIII-XIX ст. Це право має давню історію розвитку як у вітчизняному законодавстві, так і законодавстві західних демократій.

Згадуючи історичний досвід західних демократій в утвердженні свободи мирних зібрань варто згадати міста-держави Древньої Греції, які в історії держави та права згадуються як ранні демократії [18, с. 38].

Аристотель у своїй праці «Політика» досліджував демократичний лад Афін (IV ст. до н.е.). Аристотель писав, що свобода означає, з одного боку, право частково з іншими брати участь у владі, з іншого – можливість жити, відповідаючи своїм бажанням. За його власними словами, складовою частиною свободи є можливість поперемінно керувати і бути керованим. Демократія полягає якраз у тому, щоб бути рівним згідно з числом (а не саном). Так з необхідності панує більшість: все, що вона вирішить, є остаточним і правовим. Другою складовою є те, що людина живе так, як бажає. Цей момент приводить у дію принцип, відповідно до якого не слухаються, де можливо, нікого або слухаються лише тих, кого наперемінно обирають і стверджує в цьому відношенні постулат рівної свободи для всіх [17, с. 186].

Громадяни були наділені усіма правами, включно із політичними, до яких відносилось право на зібрання, адже із однією з форм народовладдя в Афінах були Народні збори, на яких вирішувались найважливіші питання існування держави. Також на цих зборах громадяни могли обмінюватись інформацією, побажаннями та заявляти вимоги до влади [5, с. 230].

Пізніше, щоправда, Гегель зауважив: «суб'єктивна свобода (в той час) ще не діє, оскільки влада ще вказує індивідам їх вид діяльності. В багатьох східних державах таке розподілення діяльності визначається народженням. Між тим, суб'єктивна свобода, яку варто брати до уваги, надає індивідам право вибору роду діяльності» [6, с. 143].

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouz.pdf>.

У Древній Спарті також існувала свобода зборів. Народ збирався для підтвердження рішень царів, інколи змінюючи їх на власний розсуд [15, с. 146]. Участь у Народних Зборах в Афінах та Спарті була реалізацією права на мирні зібрання.

Інститут свободи мирних зібрань у Середні віки змінюється внаслідок соціальних перетворень, у зв'язку із виникненням та розвитком феодальних відносин. У Середньовічній Німеччині право на зібрання реалізовувалось у зборах усіх членів общини для вирішення нагальних питань. Правом зібрати общину володів староста-старшина. З часом, із розвитком феодалізму такий вид зібрання втратив своє значення, оскільки колективного вирішення питань не існувало через владу сюзерена. Існували вони лише на вільних від феодалів землях Німеччини. Середньовічній Англії були відомі збори сотень. Учасники такого виду зібрання, як правило, збиралися для здійснення правосуддя [15, с. 287].

Франція того періоду встановила збори знаті за рішенням Карла VII (1453 р.). Реалізувати таке право могли лише представники визначеного класу – дворяни. У Флоренції у XII ст. також існували різного роду зібрання, приймаючи участь в яких населення могло вирішувати питання місцевого значення.

Людина в Середні віки розуміла сенс свободи інакше, ніж людина новітньої історії. Свобода на той час була привілеєм і практично не згадувалась щодо загалу. Вона означала гарантований статус, законне місце перед Богом і людьми. Середньовічна свобода могла реалізуватись лише в стані залежності перед сюзереном, який гарантував васалу повагу до його прав. Вільна людина цієї епохи та, яка має могутнього покровителя [14, с. 262].

У Середньовіччі бачення свободи мирних зібрань продовжувало розвиватися в різних формах і напрямках як у творчості релігійних авторів,

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouzd.pdf>.

так і в роботах середньовічних юристів. Але справжнім відкриттям у розв'язанні проблеми стала ліберальна доктрина, розвинута у XVII-XVIII ст.ст. в ученнях Г. Гроція, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози, В. Гумбольта, а також філософсько-правовому гуманізмі І. Канта та вченні Г. Гегеля.

Нові часи у світовій історії (XVII-XIX ст.) із численною кількістю революцій, суспільних та державних перетворень не могли не відзначитись розвитком свободи мирних зібрань. Олівер Кромвель 4 вересня 1654 року заявив в англійському парламенті, що пуританська революція відкрила світу два Божественних принципи: свободи особистості і свободи совісті [10, с. 250].

Закріплення автономії особистості в юридичних актах, які набули позачасового значення в історії розвитку державно-правових інститутів стало підтвердженням прогресивних міркувань відомих філософів та юристів.

1661 рік ознаменувався в Англії відновленням права на зібрання. Було дозволено проводити зібрання не більше, ніж десятьом особам. Через двадцять вісім років англійський Біль про права встановив заборону права зборів. Однак уже в 1715 році англійське законодавство передбачило право на зібрання («Act for preventing Tumults and riotous Assemblies»), але була умова: зібрання визнається незаконним, якщо протягом години після того, як представники влади заявлять про те, що зібрання необхідно завершити, воно не буде завершено. Згодом, мирні зібрання проводились лише для того, щоб виразити політичне невдоволення [3, с. 87].

Вперше юридичне визнання свобода мирних зібрань та інші природні права отримали в Акті про подальше обмеження корони і краще забезпечення прав і вольностей 1701 р. (Англія) [1]. Згодом – у Декларації прав Вірджинії 1776 р. (США) [4], в якій проголошувалося, що всі люди за

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouzd.pdf>.

своєю природою наділені свободою та невідчужуваними правами і Декларації незалежності США 1776 р., яка закликала обмежувати державу від будь-яких посягань на автономію людини [2]. Перша поправка до Конституції Сполучених Штатів Америки закріпила свободу мирних зібрань вказавши, що Конгрес не повинен ухвалювати жодного закону, який би обмежував свободу слова чи друку або право громадян мирно збиратися і звертатися до уряду з петиціями про задоволення скарг [16, с. 56].

Велика французька революція відбувалась у цей же період та мала наслідком прийняття Декларації прав людини і громадянина 1789 р. із відображенням у ній гуманістичних принципів рівності, свободи, народного суверенітету, суспільного договору [7].

Конституція Франції від 3 вересня 1791 року закріпила в першому розділі право кожного збиратись в громадських місцях, зберігаючи спокій, без зброї та з дотриманням поліцейських законів [13].

Уже 1850 року конституція Пруссії закріпила право громадян збиратись мирно в закритих приміщеннях без попереднього дозволу. Отримання попереднього дозволу було потрібним для зборів під відкритим небом [12].

Ці документи стали значним надбанням людської цивілізації, а проголошені ними ідеї через століття отримали подальший розвиток у нормативних актах: Загальна декларація прав людини 1948 р. [9], Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. [11] і сучасних правових концепціях – так званих концепціях персоніцентристського напрямку, в яких основним елементом суспільного життя є самодостатня та ініціативна особистість [8, с. 308].

Отже, закладені ще в період античності основи народовладдя та забезпечення прав і свобод громадян є вихідними правовими елементами,

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouz.pdf>.

на яких сформована і продовжує розвиватися сучасна модель інституту свободи мирних зібрань в західних демократіях, оскільки саме в період античності вперше розпочинається процес становлення інституту мирних зборів. Перші демократичні нормативні акти мали своїм підґрунтям саме вчення про свободу, сформоване ще античними філософами.

Список використаних джерел

1. Act of Settlement 1701 (An Act for the further Limitation of the Crown and better securing the Rights and Liberties of the Subject) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bailii.org/uk/legis/num_act/1700/1565208.html.
2. Declaration of Independence 1776 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration.html>.
3. THE FORGOTTEN FREEDOM OF ASSEMBLY John D. // Inazu Chapel Hill, 2007. – 452 p.
4. The Virginia Declaration of Rights 1776 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.html.
5. Арістотель Політика. – К., 2000. – С. 230.
6. Гегель Г. В. Ф. Філософія історії. – М.: Наука, 1993. – 543 с.
7. Декларація прав людини і громадянина 1789 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constituante.livejournal.com/10253.html>.
8. Донченко О. П. Свобода як всезагальний принцип права / О. П. Донченко. – Проблеми філософії права. – №2. – 2005. – Ст. 307-310.
9. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. :

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouzd.pdf>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

10. Кон Г. Азбука націоналізма / Г. Кон // Проблеми Восточної Європи. – № 25-26. – 1989. – 613 с.

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

12. Конституційна хартія Пруссії від 31 січня 1850 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/archives/678>.

13. Конституція Франції від 3 вересня 1791 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1791.htm>.

14. Ле-Гофф Ж. Цивілізація середньовікового Запада / Ж. Ле-Гофф. – М.: Прогресс, 1992. – 467 с.

15. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / В.С. Макарчук. – Вид. 4-те, доп. – К. : Атіка, 2004. – 601 с.

16. США: Конституція и права граждан / Ред. кол.: И. А. Геевский и др.; АН СССР, Ин-т США и Канады. – М.: Мысль, 1987. – 257 с.

17. Циппеліус Р. Філософія права: Підручник / Р. Циппеліус. – К.: Тандем, 2000. – 811 с.

18. Шостенко І. І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч.-методич. посіб. / І. І. Шостенко, О. І. Шостенко. – К.: МАУП, 2003. – 104 с.

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouzd.pdf>.

Лавренюк Б. О.

Становлення та розвиток свободи мирних зібрань у західних демократіях

Свобода мирних зібрань має давню історію як у вітчизняному законодавстві, так і в законодавстві зарубіжних країн. У статті досліджено розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях, починаючи з періоду античності, де вчення про свободу лише зароджувалось, до нормативного закріплення свободи мирних зібрань у XVIII-XIX ст.ст.

Ключові слова: свобода, інститут мирних зібрань, нормативне визначення.

Лавренюк Б. А.

Становление и развитие свободы мирных собраний в западных демократиях

Свобода мирных собраний имеет давнюю историю, как в отечественном законодательстве, так и в законодательстве зарубежных стран. В статье исследовано развитие института мирных собраний в западных демократиях, начиная с периода античности, где учение о свободе только зарождалось, к нормативному закреплению свободы мирных собраний в XVIII-XIX вв.

Ключевые слова: свобода, институт мирных собраний, нормативное определение.

Lavrenyuk B. O.

Formation and development of freedom of assembly in Western democracies

Freedom of Assembly has a long history as in the national legislation, as in the legislation of foreign countries. Investigation of the development of the

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouzd.pdf>.

institute of assembly in Western democracies, since the period of antiquity, where the doctrine of freedom raised, until regulatory consolidation of freedom of assembly in XVIII-XIX centuries is made.

Investigate the development of the institute of assembly since the works of Aristotle and the political system of Athens and Sparta, where the freedom of the individual is reflected. Determined that in the Middle Ages freedom of peaceful assembly continued to evolve in various forms and directions as in the work of religious authors and the works of medieval jurists, but the real discovery of the solution was the liberal doctrine, whose author mentioned in the work.

The author conducted research institute freedom of assembly in England Renaissance period. While freedom of assembly found its expression in acts of parliament. The next step is the study of the French Revolution and the constitutional system of the United States. As a logical conclusion of the research institute of assembly, the author gives examples of fixing this right in the constitutions of foreign countries.

Key words: freedom, institute of peaceful assembly, normative definition.

▪ Становлення та розвиток інституту мирних зібрань у західних демократіях / Б. О. Лавренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16lbouz.pdf>.